

Svet po 2. svetovej vojne

Október 1945 – vznikla **Organizácia spojených národov (OSN)** – svetová inštitúcia, ktorá mala zabrániť budúcim vojnovým konfliktom. Jej sídlom sa stal New York, pre Európu v Ženeve (vo Viedni).

Vytvorenie sovietskeho bloku – štáty, ktoré oslobodila či obsadila Červená armáda, sa dostali pod vplyv Stalinovho Sovietskeho zväzu. Stalin podporoval tamojšie komunistické strany a prostredníctvom nich nastoliť vládu jedinej strany. Tak sa postupne satelity Nemecka stali satelitmi ZSSR – tvorili „nárazník“ voči západnej Európe. ZSSR sa stal obávanou a rešpektovanou veľmocou, ale jeho sila spočívala len v množstve zbraní a počte potenciálnych vojakov. Hospodárstvo ZSSR bolo v troskách, krajinu ovládla bieda (strata 27 mil. ľudí, vypálených 60 000 dedín, život v zemľankách). Politickí odporcovia Stalina a inak nepohodlní ľudia končili v pracovných táboroch – **gulagoch**.

Zosilnenie vplyvu USA vo svete – USA cez vojnu zosilneli – vlastnili 50% svetového bohatstva. Z dôvodu silnejúceho vplyvu komunizmu v Európe sa rozhodli účinne pomôcť európskemu hospodárstvu, nakoľko núdza bola živnou pôdou pre rast vplyvu komunizmu. Prvou pomocou zo strany USA bola tesne po vojne **UNRRA**, nasledoval **Marshallov plán**.

Marshallov plán – USA ponúkli hospodársku pomoc krajinám západnej Európy, vrátane Nemecka, aj ZSSR, Poľsku a Československu. Podmienkou bolo, aby štáty, ktoré ho prijímú, podporovali demokratický režim, súkromné hospodárenie a každoročne zverejňovali ekonomickú bilanciu štátu. To Stalin odmietol ⇒ odmietol aj Marshallov plán a prikázal aj Poľsku a ČSR, aby od neho odstúpili.

Rozdelenie Európy a sveta – Postupne sa celý svet rozdelil na **sovietsky blok** a **americkú sféru vplyvu**. USA a ZSSR sa stali najvplyvnejšími štátmi sveta. Tieto **superveľmoci** vytvorili okolo seba vojenské zoskupenia – USA sa opierali o **NATO** (Severoatlantický pakt) a ZSSR o **Varšavskú zmluvu**. Mimo týchto zoskupení stáli krajiny, spravidla bývalé kolónie, ktorým sa začalo hovoriť **krajiny „tretieho sveta“**.

Na západ od „zeleznej opony“

Rozdelenie Nemecka – Rozdelenie Nemecka – vychádzalo z rozdelenia krajiny na štyri okupačné zóny, ktoré boli pod správou víťazných mocností – ZSSR, USA, Veľkej Británie a Francúzska.

USA, Veľká Británia a Francúzsko podporovali obnovu Nemecka až následne by Nemecko platilo vojnové škody.

ZSSR chcel reparácie ihneď (demontáž tovární ...). Tento vývoj viedol k rozdeleniu Nemecka.

Máj 1949 – vznikla **Spolková republika Nemecko (SRN)**.

Október 1949 – vznikla **Nemecká demokratická republika (NDR)**

SRN sa vydala cestou parlamentarizmu, rešpektujúc zákaz propagácie fašizmu a zbrojenia.

NDR s totalitným režimom sa stala súčasťou sovietskeho bloku.

Obavy zo Stalinovej expanzie – Stalin si postupne podmanil krajiny strednej a juhovýchodnej Európy ⇒ obavy západných krajín z ďalšej expanzie ⇒ **v roku 1949 vznikol Severoatlantický pakt (NATO)**. NATO = politicko-vojenské spojenectvo západoeurópskych krajín a USA. Vojenskú zložku vždy riadi americký generál (prvým bol Dwight Eisenhower – hlavný veliteľ spojeneckých vojsk v Európe a neskorší prezident USA). Priamym podnetom pre vznik NATO bol komunistický prevrat v ČSR (1948) a blokáda západného Berlína.

Začiatky európskej integrácie – sú spojené s **Marshallovým plánom** – v roku 1948 sa združilo 18 štátov, ktoré sa uchádzali o americkú hospodársku pomoc. Vytvorili **Európsku organizáciu pre hospodársku spoluprácu**, ktorá usmerňovala finančnú pomoc. V roku 1949 vznikla **Európska rada** so sídlom v Štrasburgu, ktorá mala zjednocovať členské štáty a budovať európske povedomie.

Na východ od „železnej opony“

Sovietizácia strednej a východnej Európy – do Stalinovej sféry vplyvu patrilo Albánsko, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Nemecká demokratická republika, Poľsko, Rumunsko – všade bol nastolený totalitný režim komunistickej strany.

Juhoslávia – patrila do sovietskej sféry vplyvu, bol tu nastolený komunizmus, ale jej vodca **Josip Broz Tito** sa odmietol podriadiť Stalinovi (nemusel mu byť „vďačný“ za oslobodenie Juhoslávie Červenou armádou).

Komunistické strany v jednotlivých krajinách sa postupne zmocnili kontroly nad školstvom, kultúrou, tlačou, postupne obsadili kľúčové miesta vo vláde, polícii, armáde, v štátnom aparáte a zbavila sa politických odporcov. Vo všetkých krajinách sa začali **politické procesy** najprv s odporcami režimu, potom aj s vlastnými ľuďmi, vyhlásenými za zradcov a prisluhovačov imperializmu.

Hospodárske zaostávanie – prvé hospodárske reformy boli zamerané na hospodársku obnovu. Predpokladalo sa, že poľnohospodárska reforma (poštátnenie kľúčových odvetví a rozdelenie veľkostatkov) nahradí Marshallov plán.

Celá štruktúra hospodárskeho života bola prispôsobená sovietskemu modelu centrálného plánovania a riadenia hospodárstva, ktorý sa opieral o byrokráciu a potláčal akúkoľvek iniciatívu.

Začiatkom 50-tych rokov bol dosiahnutý hospodársky rast a zrušil sa prídelový systém.

Centrálné riadené hospodárstvo sa stalo brzdou hospodárskeho rozvoja a viedlo k zaostávaniu.

Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) – založená v roku 1949. Mala usmerňovať hospodársku spoluprácu medzi štátmi východného bloku. Bola pod diktátom a kontrolou ZSSR.

„Železná opona“ – čím zjavnejšie bolo zaostávanie sovietskeho bloku za západoeurópskym štandardom, tým úzkostlivejšie sa komunistické vlády snažili izolovať obyvateľstvo od demokratického sveta. Pevné hranice s prísnou kontrolou získali pomenovanie „železná opona“ (ako prvý toto označenie použil Churchill).

„Varšavská zmluva“ – vojensko – politická organizácia, založená v roku 1955 ako protiváha NATO.

Rovnováha strachu

„Hon na carodejnice“ – supervelmoci USA a ZSSR sa jedna druhej obávali a navzájom obviňovali z pripravovanej agresie.

Západné krajiny sa obávali útoku ZSSR nielen v Európe, ale aj v Ázii ⇒ protikomunistická kampaň v USA (vrcholila v rokoch 1950 – 1953). **Osobitný výbor na vyšetrovanie neamerickej činnosti** na čele so senátorom McCarthyom prenasledoval každého podozrivého z udržiavania stykov s komunistami. Činnosť výboru bola neskôr zakázaná.

Činostné uvoľnenie po Stalinovej smrti – keď v r.1953 zomrel Stalin, masový teror sa zmiernil. Vo februári 1956 vedúci činiteľ ZSSR **Nikita Chruščov** predniesol na XX.zjazde sovietskych komunistov tajnú správu o Stalinových praktikách. Nikdy však neodsúdil systém ako taký.

Nespokojnosť v sovietskom bloku – prejavovala sa v celom sovietskom bloku. Po Stalinovej smrti došlo k nepokojom v **Nemeckej demokratickej republike** (tvrdé potlačenie), v r.1956 došlo k protikomunistickému povstaniu v **Maďarsku** (potlačené sovietskymi tankami), v r. 1968 na pokus o reformy doplatilo **Československo** (obsadenie vojskami Varšavskej zmluvy). V roku 1980 došlo k vážnej kríze v **Poľsku** (vyriešená bez zásahu ZSSR).

Svet na pokraji 3. svetovej vojny – v roku 1961 vypukol nový **berlínsky konflikt** po vybudovaní berlínskeho múru. Vážnejšia bola **karibská kríza (1962)** – po nástupe Castra sa Kuba stala komunistickým spojencom ZSSR. Chruščov tu vybudoval odpaľovacie základne pre rakety. Americký prezident Kenedy dal ZSSR ultimátum na odstránenie základní. Jeho nesplnenie znamenalo hrozbu svetového konfliktu. V poslednej chvíli Chruščov ustúpil, obidve strany však pokračovali v budovaní arzenálu zbraní hromadného ničenia ⇒ napätie a strach ⇒ **studená vojna**.

Koniec nehybnosti

Odpor proti totalite v krajinách sovietského bloku – každý pokus o hospodársku reformu v zárodku stroskotal ⇒ nespokojnosť u obyvateľstva a otvorený odpor proti totalite (katolícke hnutie v Poľsku a na Slovensku, národne orientovaná inteligencia v Maďarsku, demokratické skupiny vzdelancov v Čechách, v ZSSR sa vytvorilo hnutie za občianske práva okolo spisovateľa Alexandra Solženicyna a atómového fyzika Andreja Sacharova, v NDR tisíce rodín rozdeľoval Berlínsky múr ⇒ túžba po národnom zjednotení a spojení popretŕhaných rodinných zväzkov.

Pokusy o uvoľnenie medzinárodného napätia – 1975 – predstavitelia všetkých európskych krajín, USA a Kanady sa stretli na **Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách**, aby sa dohodli o podmienkach mierového spolužitia, spolupráci v oblasti hospodárstva, vedy a kultúry, komunistickí politici však dohody o ľudských právach nebrali príliš vážne, zmiernili len tlak v oblasti kultúry a umožnené boli určité kontakty s okolitým svetom.

Zásadná zmena v ZSSR – situácia sa vo východnom bloku zmenila v r.1985, keď sa generálnym tajomníkom sovietskej komunistickej strany stal **Michail Gorbačov**. Bol prvým sovietskym politikom, ktorý chcel v rámci komunizmu zaviesť demokratické práva ⇒ **perestrojka**. Ukázalo sa, že sovietský systém sa nedá reformovať, nakoľko reformám bránili niektorí funkcionári, alebo sa niektorým zdalo uvoľnenie diktatúry príliš malé. Keď Gorbačov vyhlásil, že ZSSR nebude zasahovať do vnútorného vývoja krajín sovietského bloku, bolo to povzbudenie pre odporcov komunistickej totality ⇒ pád režimu.

Pád komunistickej totality a zánik ZSSR – na jeseň 1989 – zdvihla sa vlna protestov takmer vo všetkých krajinách sovietského bloku. Komunistické vlády padli a od jari 1990 sa všade pripravovali po niekoľkých desaťročiach prvé slobodné demokratické voľby. Rozpad sovietského impéria viedol k rozpadu ZSSR.

Prevratný rok 1989

Nádej na zmenu – po vyhlásení tzv. perestrojky najvyšším predstaviteľom ZSSR Michailom Gorbačovom obyvatelia sovietského bloku začali organizovať hnutie proti komunistickej totalite. Udalosti vyvrcholili v roku 1989.

Maďarsko – komunisti pripustili systém viacerých politických strán, ktoré rehabilitovali a slávnostne pochovali popraveného vodcu povstania z roku 1956 Imreho Nagya, čím odsúdili zásah ZSSR proti maďarským povstalcem z roku 1956.

Poľsko – opozičné odborové hnutie „Solidarita“ si vybojovalo povolenie verejne pôsobiť.

Československo – počas celého r.1989 prebiehali demonštrácie proti normalizačnému procesu, ktoré vyvrcholili tzv. „nežnou“ revolúciou.

Nemecká demokratická republika (NDR) – obyvatelia využili uvoľnenie v Maďarsku a masovo utekali cez rakúsko – maďarskú hranicu do Nemeckej spolkovej republiky.

Pád berlínskeho múru – múr bol prísne stráženou hranicou medzi dvoma nemeckými štátmi.

November 1989 – NDR povolila svojim občanom voľný vstup na územie NSR ⇒ berlínsky múr padol ⇒ Nemecko, rozdelené po 2. svetovej vojne sa opäť zjednotilo.

Nová politická mapa Európy – v dôsledku pádu komunizmu nastúpili mnohé krajiny strednej a východnej Európy nastúpiť cestu k demokracii.

ZSSR - koncom r.1991 sa rozpadol na nezávislé štáty, z ktorých sa tzv. pobaltské krajiny Estónsko, Lotyšsko a Litva v roku 2004 stali súčasťou EÚ.

Juhoslávia – jej rozpad vyvolal občiansku vojnu na Balkáne s množstvom obetí. Slovinsko sa stalo členom EÚ v r.2004 a Chorvátsko v r.2013.

Česko-Slovensko – začiatkom roka 1993 sa rozpadlo na dva samostatné štáty, ktoré sa v roku 2004 stali súčasťou EÚ.

